

Extras din Anton Golopenția, *Opere complete, vol. I.*

Sociologie.

București: Editura Enciclopedică, 2002

Vezi, la sfârșitul documentului, adnotarea din același volum, semnată de Sanda Golopenția.

DE ORGANIZARE ROMANEASCA ȘI DE DOCUMENTARE: INSTITUTELE SOCIALE DIN BANAT ȘI BASARABIA

Activitatea Institutelor sociale ale Banatului și Basarabiei e foarte puțin cunoscută dincolo de hotarele acestor provincii și în capitala țării. Din când în când, o publicație a unuia din membrii lor atrage atenția celor care ar vrea cunoscute mai bine și îndreptate multe nevoi ale țării. Așa s-a întâmplat în timpul din urmă cu studiile d-lor Stoicănescu și Negru, cu privire la slăbiciunea elementului românesc în orașele din Banat și la achizițiile de pământ ale șvabilor, apărute în „Revista Institutului Social Banat–Crișana“ și cu studiul d-lui Știrbu, despre structura economică și socială a unor sate din Codrul Basarabiei, tipărit în buletinul Institutului Social Român din Basarabia. În schimb, activitatea celor două mănunchiuri de oameni, prin care trăiesc aceste instituții de la marginea de apus și de răsărit a țării, nu e nicidecum prețuită după valoarea ei, de pătura conducătoare românească de la București.

Faptul e plin de semnificație. El ilustrează concepția centralistă într-un sens rău, în lumina căreia e privită încă la noi viața și îndrumarea națiunii. Credința că „provincia“ nu e decât o copie palidă a capitalei și că administrația se face prin măsuri generale deduse din „idealuri“ economice, sociale, juridice, iar nu ca răspuns la împrejurările specifice ale diferitelor ținuturi și pături ale țării, mai sunt certitudini necontrolate ale reflecțiilor politice de la noi. Când pornești, cu vrere sau fără să-ți dai seama, de la concepția aceasta, e firesc să nu socotești prea de luat în seamă inițiativele din provincie și să privești drept simple curiozități studiile despre împrejurările unui fragment din cei 300 000 km² și cele 20 de milioane ai teritoriului și ale populației românești.

Împrejurarea că înțelegerea pentru viața provinciilor începe să mijească și în pătura conducătoare din Capitală (în mai mare măsură la cei tineri) și că se înmulțește numărul celor care-și dau seama că națiile se administrează nu prin coborârea în texte de lege a unor „norme“ abstracte, ci prin soluționarea (în raport

cu anume norme) a nevoilor nației, care sunt totdeauna concrete: locale, regionale, ale uneia din pături, este prevestirea unui viitor mai bogat în realizări pentru România.

Pentru toți cei ce au această înțelegere nouă, activitatea Institutelor sociale de la Timișoara și Chișinău e un fapt deosebit de îmbucurător.

Prin înființarea Institutului Social din Banat și Crișana a fost urmărită, ne spune d-l dr. Grofșorean, inițiatorul lui, „cimentarea rezistenței elementului autohton de-a lungul graniței de vest, periclitată și contestată mereu de către cotropitorii din trecut“.

A trebuit înfrântă întâi somnolența dezorientată a vieții românești din Banat. Scopul a fost urmărit prin conferințe organizate, iarnă de iarnă, la Timișoara, și prin revista Institutului. Dar puterea de atracție mare a Institutului n-au constituit-o nici conferințele, nici revista ca atare. (Efortul de grupare a vieții românești din Transilvania prin reviste ca „Gândirea“ de la Cluj, „Banatul“ de la Timișoara, a eșuat, neangajând îndeajuns păturile largi ale românilor din partea locului.) Ci cercetările, pe care le-a întreprins în Banat, chemându-i „la realitate“ pe toți intelectualii. În cele trei campanii monografice, au fost atacate problemele cele mai acute ale ținutului. În două sate din șesul Banatului (Belinț și Sârbova) a fost analizată, în întreg complexul ei, problema deficitului biologic al Banatului, iar într-un sat din Clisura Cazanelor (Pojejena-de-Jos) au fost privite îndeaproape motivele sârbizării progresive a unei întregi plase. Așa, membrii acestor campanii și odată cu ei pătura de sus a românimii bănățene au ajuns să cunoască direct și amănunțit unele din nevoile cele mai acute ale Banatului. Inovația Institutului de a cere cercetătorilor să determine și remediile neajunsurilor constatate, pentru ca să poată fi comunicate conducătorilor politici și administrativi ai nației, a atașat mai mult de ținut intelectualitatea bănățeană. Bănățenii au ajuns așa, în decurs de câțiva ani, nu numai să se cunoască, dar să se și simtă răspunzători pentru starea provinciei lor natale.

Un rând de anchete cu privire la situația elementului românesc la Timișoara, în industriile și în agricultura județului Timiș, a completat această activitate. (Am pomenit mai sus unele din studiile apărute în revista Institutului, care atrăgeau atenția asupra constatărilor de mare gravitate la care s-a ajuns.)

Cât de mult a înviorat Institutul viața românească a Banatului, s-a văzut cu prilejul Congresului anual al „Astrei“, ținut înainte de câteva luni, la Timișoara. Tentativa de înglobare a vieții culturale a Banatului în „Astra“ (în condițiuni onorabile: o regională bănățeană a „Astrei“) a întâlnit un refuz hotărât. Caietul din urmă al „Revistei Institutului Social Banat–Crișana“ cuprinde numeroase pagini care manifestă mândria intelectualilor bănățeni de ce le-a reușit și convingerea lor că pot servi de pildă și conducătorilor Ardealului.

Opera de pedagogie națională, trezirea în intelectuali a simțului de răspundere pentru problemele regiunii și concomitent pentru cele obștești ale națiunii, nu e singurul merit al Institutului Social Banat-Crișana. El mai are două altele de o însemnătate tot așa de mare.

A demonstrat funcțiunea politică a cercetării realității sociale. Încheind fiecare campanie monografică prin redactarea unui memoriu care să formuleze problema constatată și măsurile și remediile găsite potrivite, și luptând din greu ca să impună acest memoriu atenției celor în drept să ia acele măsuri și să adopte acele remedii, Institutul Social din Banat a demonstrat utilitatea pe care o pot avea cercetările și anchetele făcute de oamenii de știință pentru conducătorii națiunii. Împrejurarea că aceste memorii sesizante n-au purtat roadele așteptate, fiind degrabă uitate și trecute în arhivă de miniștrii și directorii sechestrați de satisfacerea intervențiilor de ordin electoral și de măsurile concernând țara întreagă, nu micșorează însemnătatea acestui exemplu. Rostul adevărat al cercetării realității sociale este acesta; valorificarea rezultatelor pentru teoria generală a fenomenelor observate nu e decât o operație secundară. O știm prea bine noi cei din București și, în această privință, metoda Institutului Social bănățean e și cea a cercetărilor monografice organizate de Institutul Social din București. E adevărat însă că multe din cercetările pornite de noi au fost socotite de cei ce le întreprindeau ca mijloace de a soluționa controversate ale teoriei, că altele s-au oprit la simpla prezentare a constatărilor, fără a mai purta de grijă ca ele să ajungă la cunoștința celui care își putea orienta acțiunea administrativă după ele.

Postulatul, stăruitor susținut de conducătorii Institutului Social Banat-Crișana, că împrejurările speciale, de regiune de graniță, a[le] Banatului reclamă un regim special, deschide perspectiva acelei *administrații diferențiate* de care are nevoie țara noastră. Avem nevoie de o administrație mai maleabilă nu numai în cazul Banatului, ci și al tuturor celorlalte ținuturi mărginașe și la fel și în cazul ținuturilor din mijlocul țării. De o administrație care să nu mai treacă cu vederea neajunsuri proprii unui singur ținut, pentru că are teama legilor și a regimurilor speciale, sau să impună dispozițiile dictate de împrejurările unei părți a țării și celorlalte. O astfel de administrație diferențiată nu are cum primejdui unitatea țării, dacă e aplicată în cunoștință de cauză. Cine se îndoiește că în Maramureș și în Moldova de Nord și în Basarabia ar fi mai necesară ca oriunde o acțiune intensă de organizare cooperativă a românimii, că în Banat natalitatea sărăcăcioasă face mai necesară decât altundeva o campanie de reducere a mortalității?

Mlădierea aceasta a administrației presupune informarea conducătorilor statului asupra nevoilor locale și regionale.

În concepția inițială a parlamentarismului, ea trebuia furnizată de localnicii trimiși în Parlamentul țării. Azi, când legătura dintre deputat și un ținut al țării e foarte slabă, funcțiunea aceasta nu poate fi îndeplinită satisfăcător decât de

institutele de cercetare regionale, cum e Institutul Social bănăţean. Spre a-şi îndeplini misiunea lor, ele ar trebui înglobate şi sprijinite de o instituţie de stat, spre a scoate fiinţarea lor de sub arbitrarul subvenţiilor acordate de autorităţile judeţene şi comunale.

Activitatea Institutului Social Banat-Crişana mai comportă şi un serviciu de neutralizare a propagandei maghiare, realizat prin numeroase studii şi cronici, care arată în adevărata lor lumină situaţia din Ungaria şi situaţia minorităţilor din Ardeal.

Prin toată această activitate, Institutul Social Banat-Crişana a făcut capabil Banatul să-şi îndeplinească misiunea lui de *ţinut de graniţă*. Iar un ţinut de graniţă trebuie să fie un zid de netrecut pentru naţia de dincolo de frontieră şi în el viaţa naţională trebuie să pulseze mai intens decât în ținuturile mai ferite de la mijloc. Şi ochii fiilor lui trebuie să cântărească faptele celor din centrul naţiei proprii, cu ştiinţa primejdiilor din afară şi să urmărească naţia vecină cu gândul la siguranţa celei proprii.

La celălalt capăt al ţării, Institutul Social din Basarabia realizează o activitate asemănătoare. Şi acolo rândurile românimii au fost strânse prin cicluri de conferinţe şi cercetări. Şi acolo intenţia de a face cu putinţă o mai bună administrare a Basarabiei. „Vrem să cunoaştem satul moldovenesc aşa cum se prezintă el, pentru ca, prin cercetările noastre să fim utili întregii conduceri publice...“, aşa defineşte d-l Pan Halippa, preşedintele Institutului, scopul acestei lucrări. Institutul îşi propune să studieze şi oraşele din Basarabia. Ca şi în Banat, conducătorii lui îşi pun nădejdea în „instituţiile publice“, nu în sprijinul institutelor judeţene şi comunale.

Volumul întâi al Buletinului, apărut de curând, înfăţişează rezultatele cercetărilor monografice întreprinse în vara anului 1936, în satele Nişcani şi Iurcenii.

Studiul central este al d-lui T.A. Ştirbu, despre situaţia economică şi socială a satului. Explicat prin cercetări cu privire la geologie şi la sol, antropogeografice, statistice şi istorice, el e amănunţit prin cercetări care arată cultura autarhă a acestor sate (medicina populară, vopsitul cu buruieni, troiţele, grădinile cu flori, calendarul, literatura populară, viaţa religioasă) şi altele care indică măsura în care cultura modernă a României a pătruns în ele (şcoala, bibliotecile ţărăneşti). Tabloul acesta amănunţit este înfăţişarea cea mai bună a situaţiei satelor din regiunea Codrului. Iar măsurile propuse de d-l Ştirbu cuprind trăsăturile mari ale unui program de remediere a situaţiei acestor sate, cu mult proletariat agricol şi cu mazili tradiţionalişti şi lipsiţi de iniţiativă, care ar putea ocupa prisosul lor de populaţie.

Cercetarea întreprinsă în vara acestui an la Copanca în Tighina, pe care o dorim [publicată] cât de grabnic, va oferi posibilitatea de a cunoaşte situaţia unui

sat de lângă Nistru din județul Tighina. (Planul acestei cercetări e reprodus în însemnările de la sfârșitul acestui caiet.)

Suntem siguri de a le face un serviciu tuturor celor preocupați de o mai bună organizare a României, invitându-i să ia cunoștință de publicațiile celor două Institute Sociale de la marginea de apus și de răsărit a țării. Seriozitatea și elanul acestei munci desfășurate în provincie insuflă multă încredere.

Noi cei din Secția sociologică a Institutului Social suntem mândri de roadele tot mai numeroase și mai de preț pe care le dă campania de cercetare a realității românești, pe care a pornit-o profesorul nostru.

Adnotare Sanda Golopenția ,2002

DOUĂ CENTRE REGIONALE DE ORGANIZARE ROMÂNEASCĂ ȘI DE DOCUMENTARE: INSTITUTELE SOCIALE DIN BANAT ȘI BASARABIA

Publicat în „Sociologie românească“, an. II (1937), nr. 11–12 (noiembrie–decembrie, p. 529–553), la rubrica *Cronica*. Partea referitoare la Institutul Social Banat–Crișana a fost republicată în „Revista Institutului Social Banat–Crișana“, an. VI (1938), nr. 21, fascicula 1 (ianuarie–martie), p. 52–54, la rubrica *Însemnări și recenzii* [sic!].

Rapoartele de activitate ale filialelor Institutului Social Român figurează, în funcție de dimensiuni, fie la rubrica *Cronici* (în numerele 9–10 și 11–12 pe 1937,

rubrica e numită *Cronica*, în ecou probabil cu rubrica din „Arhiva“, fie la rubrica *Însemnări* a revistei. Celelalte contribuții inserate la rubrica *Cronici* în numărul 11–12 pe 1937 al „Sociologiei românești“ sunt: Emanoil Bucuța, *O Enciclopedie românească pentru străinătate* (p. 527–529); și Florea Florescu, *Tăcerea în privința românilor de peste hotare* (p. 532–534).

Textul lui E. Bucuța ne permite să întregim imaginea eforturilor de sinteză ale Școlii cu privire la prezentarea României publicului cititor din țară cu aceea a continuării lor în vederea informării publicului internațional. Cu prilejul Expoziției Internaționale de la Paris din 1937, D. Gusti (în calitatea sa de Comisar General) a alăturat broșurilor și prospectelor, tipărite de serviciile de propagandă ale statului sau ale unor întreprinderi comerciale, o colecție (patronată de Academia Română) de zece lucrări documentar-științifice însumând 2 000 de pagini traduse în franceză cu sprijinul Institutului Francez de Înalte Studii din România, condus de Alphonse Dupront. Primele cinci volume ale acestei colecții, având ca motto „Cunoașterea pământului și a gândirii românești“, erau: S. Mehedinți, *Le pays et le peuple roumain; La Transylvanie*, volum alcătuit de Institutul de Istorie Națională de la Cluj, sub conducerea Acad. Prof. I. Lupaș; volumele consacrate Basarabiei și Bucovinei de I. Nistor; un volum colectiv consacrat Dobrogei; și volumul Th. Capidan, *Les Macédo-roumains*. Al doilea grup de cinci volume al colecției prezenta gândirea creatoare românească: *La vie scientifique en Roumanie*. I. *Sciences pures*, II. *Sciences appliquées* (sub conducerea Prof. G. Țițeica); G. Oprescu, *L’art du pisan roumain; L’Archéologie en Roumanie*; și G. Ionescu-Șișești și N. Cornățeanu, *La Réforme agraire en Roumanie*. Colecției i s-a alăturat monumentală *Histoire des Roumains et de la Romania orientale* a lui N. Iorga, însumând cinci volume și alte 2 000 pagini. A treia serie cuprindea volumele Paul Desfeuilles și Jacques Lassaigue, *Les Français et la Roumanie*; Beau de Loménie, *Naissance d’une nation*; lucrarea colectivă *L’Assistance sociale en Roumanie*; Romulus Seișanu, *La Roumanie, pays latin*; o broșură a Vicarului S. Pocitan despre Biserica Română de la Paris etc.

Planul cercetării de la Copanca e reprodus în rubrica *Însemnări/Fapte, vești, publicații* la punctul 2 (p. 572–575).

Am prezentat o parte din corespondența lui A.G., de natură să ilumineze interesul lui pentru activitatea Institutului Social din Basarabia în articolul *The Romanian Social Institute of Bassarabia in Light of the Correspondence between Petre Ștefănuță, Anton Golopenția, and Dimitrie Gusti* (Institutul Social din Basarabia în lumina corespondenței dintre P.Șt., A.G. și D.G.) în volumul Maria Manoliu-Manea, ed., *The Tragic Plight of a Border Area: Bassarabia and Bucovina* (Humboldt State University Press, CA, p. 181–198).

De-a lungul întregii sale activități, A.G. a asigurat contactul dintre filiala Banat–Crișana condusă de Cornel Groșorean și Institutul Social de la București.

În studiul *Din istoria cercetării sociologice în Banat: Dimitrie Gusti, Anton Golopenția, Cornel Grofșorean și Institutul Social Banat–Crișana (1932–1944)*, publicat în revista „Banatica” (14, 1996, p. 347–385) Carmen Albert și Valeriu Leu au evocat acest aspect: „[...] angajamentul său pentru I.S.B.C. era concret și-l exprima prin demonstrații practice. El va continua să se manifeste și peste ani. Fiind de fapt conducătorul echipei care redacta «Sociologia românească», el reușește să ofere spațiu celor de la Institut, inclusiv lui Cornel Grofșorean, să le po[pu]larizeze realizările. În tot ce face dă dovadă de tact. Mai tânăr fiind știe să facă în așa fel încât să cruțe orgolii dar să se facă totuși auzit și respectat, să obțină ceea ce dorește. Prezent întotdeauna când este nevoie de el, discret și eficient, devine un fel de împuternicit al I.S.B.C. la București. El citea manuscrisele — cum a făcut de pildă cu monografia Belințului — făcând observații judicioase, dar știa să facă rost de bani atunci când o campanie trebuia relansată, să remonteze moralul unui prieten, într-un cuvânt era un om pe care se putea conta” (p. 362–363).

În „Revista Institutului Social Banat–Crișana” (nr. 21 pe 1938) a apărut și recenzia semnată de Cornel Grofșorean la teza de doctorat a lui A.G.: *Anton Golopenția, Die Information der Staatsführung und die überlieferte Soziologie. Disertație aprobată de către Facultatea de filozofie a Universității din Lipsca. Ed. 1937, publicată în limba germană, p. 68–69 [sic!]*.